

Inconsistencies in Cultural Policy-Making in Iranian Higher Education

Leili Arianpoor^{*}, Saied Hossain Serajzadeh^{**}

Nematolah Fazeli^{***}, Fatemeh Javaheri^{****}

Abstract

One of the critical challenges facing higher education in Iran is the lack of an effective linkage between knowledge producers and policymakers, resulting in inherent contradictions within university cultural policies. This study systematically examines these contradictions, classifying them into **theoretical contradictions** (inconsistencies within policy documents) and **functional contradictions** (misalignment between policies and the core functions of universities). The findings indicate that these contradictions significantly undermine the efficacy of cultural policies, emphasizing the urgent need for a strategic revision in higher education cultural policymaking.

Keywords: paradox, cultural policy, higher education, university governance, academic culture.

^{*} PhD in Cultural Policy, Ministry of Science, Research and Technology, Tehran, Iran,
arianpoor_leila@yahoo.com

^{**} Associate Professor of Department of Sociology, Kharazmi University, Tehran, Iran (Corresponding
Author), serajsh@yahoo.com

^{***} Professor of Cultural Anthropology, Department of Sociology, Institute of Humanities and Cultural
Studies, nfazeli@hotmail.com

^{****} Associate Professor of Department of Sociology, Kharazmi University, Tehran, Iran,
javaherm@yahoo.com

Date received: 24/09/2024, Date of acceptance: 04/05/2025

Introduction

Universities, as fundamental cultural and scientific institutions, play a pivotal role in societal development. However, cultural policymaking within Iran's higher education system is fraught with challenges, many of which stem from conflicting policy directives and misaligned objectives. This study critically analyzes these challenges and the contradictions embedded within university cultural policies.

Materials & Methods

This research employs thematic analysis to systematically review higher education cultural policy documents and identify embedded contradictions. Data were sourced from key policy frameworks, including the 1404 Vision Document, National Scientific Roadmap, and National Cultural Engineering Plan.

Discussion & Results

Theoretical Contradictions

1. Intra-document contradictions: Certain policy clauses contain conflicting definitions and objectives, such as the integration of Islamic and Iranian values without a well-defined conceptual framework.
2. Inter-document contradictions: Policy provisions in one document often contradict those in others, exemplified by the tension between centralized policymaking and decentralized implementation.

Functional Contradictions

1. Misalignment with student needs: Cultural policies fail to address the evolving needs and priorities of students, resulting in decreased policy effectiveness.
2. Discrepancy with the academic identity: Policies predominantly emphasize value-driven character formation at the expense of cultivating critical thinking and academic creativity.
3. Incoherence between policy goals and implementation mechanisms: The instruments designed to achieve cultural objectives lack operational feasibility and are often incongruent with the structural realities of universities.

3 Abstract

Conclusion

The analysis of higher education cultural policies underscores that both theoretical and functional contradictions significantly diminish their practical impact. To enhance policy efficacy, cultural policymaking must be realigned with the authentic needs of academia and the fundamental mission of universities. Additionally, addressing inconsistencies within and across policy documents is imperative for ensuring a more integrated and transparent cultural policy framework.

Bibliography

- Andarvazh, Fatemeh (2016). Cultural Programs of Kharazmi University from the Perspective of Students and Cultural Influencers. Master's Thesis, Kharazmi University. [in Persian]
- Abtahi, Seyed Mostafa. (2014). Cultural Policy Requirements of the Islamic Republic of Iran. *Intercultural Studies Quarterly*, Vol. 9, No. 21, pp. 71-98. [in Persian]
- Baroot-Kobzadeh, Majid (2011). Cultural Policy-Making in the Country's Universities: A Case Study of the Seventh and Ninth Governments of the Islamic Republic of Iran. Master's Thesis, University of Science and Culture, Tehran. [in Persian]
- Bourdieu, Pierre (2017). *The Academic Man*. Translated by Alireza Kaviani. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. [in Persian]
- Pourali, Saeed, Firouhi, Davood (2015). A Discourse Analysis of Cultural Policy-Making of the Ninth and Tenth Governments of the Islamic Republic of Iran in Higher Education. *Public Policy Research Journal*, 1(4). [in Persian]
- Jacobsen, Ernest A. (2018). The Duties and Responsibilities of Higher Education Towards Social Order. In: *The Ethical Responsibility of the University*, edited by Patricia M. King, Matthew J. Mayhew, and Mac Elroy. Translated by Aria Matin and Bahiraei. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies. [in Persian]
- Johnson, Leslie (1999). *Critics of Culture*. Translated by Zia Movahed. Tehran: Tarh-e-No. [in Persian]
- Javaheri, Fatemeh (2018). *Cultural Policies in Iran's Public Universities (1978-2016)*. Tehran: Office of Cultural Policy and Social Planning, Ministry of Science, Research, and Technology. [in Persian]
- Javaheri, Fatemeh, Jalali, Seyed Yaser (2021). Paradoxes of Cultural Policy-Making in Iran: A Proposed Model for Study. *Journal of Cultural Communication Studies*, 53(22). [in Persian]
- Hasanzadeh Barani Kord, Soudabeh, Mogharzadeh, Fatemeh (2016). Higher Education Policy: Emphasis on the Cultural or Economic Dimension? National Congress on Higher Education, National Association of Higher Education of Iran, Vol. 1. [in Persian]
- Khaniki, Hadi (2004). Modern Social Developments and Cultural Policy-Making in Universities. *Encyclopedia of Higher Education*, Edited by Nadergholi Qorchiian and colleagues. Tehran: Persian Encyclopedia Foundation. [in Persian]

- Rahmani, Jabar (2014). Cultural Policy-Making and Higher Education. Institute for Cultural and Social Studies. [in Persian]
- Soleimani Ghareh Gol, Hadi (2016). Institutional Analysis of Cultural and Social Policy-Making in Universities; Emphasizing the Cultural and Social Affairs of Allameh Tabataba'i University. Tehran: Allameh Tabataba'i University. [in Persian]
- Strategic Policies and Issues in University and Higher Education Institutions' Boards of Trustees, Ministry of Science, Research, and Technology – September 2016. [in Persian]
- Seidman, Steven (2007). *Contested Knowledge in Sociology*. Translated by Hadi Jalili. Tehran: Ney Publishing. [in Persian]
- Sharifi, Seyed Alireza, Fazeli, Abdolreza (2012). Analysis of Cultural Policy-Making in the Islamic Republic of Iran (Challenges and Strategies). *Journal of Parliament and Strategy*, 19(69). [in Persian]
- Supreme Council of the Cultural Revolution (1992). *Fundamental Principles of Cultural Policy of the Islamic Republic of Iran*. Tehran: Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. [in Persian]
- Fatehi, Somayeh (2015). *Discourse Analysis of Cultural Policies in Universities in Iran: Discursive Formation of the Confrontation of Science and Culture*. Master's Thesis, University of Kurdistan. [in Persian]
- Fazeli, Nematollah (2003). Comparative Study of University Culture in Iran and Britain. *Journal of Anthropology*, Vol. 1, No. 3, pp. 93-132. [in Persian]
- Fazeli, Nematollah (2008). *Culture and University*. Tehran: Third Edition Publishing. [in Persian]
- Fazeli, Nematollah, Qolich, Morteza (2015). *A New Perspective on Cultural Policy: Cultural Policy from the Perspective of Cultural Studies*. Tehran: Tisa Publications. [in Persian]
- Fazeli, Nematollah (2018). *The Issue of University Cultural Policy (What, why, and How in Contemporary Iran)*. Strategic Studies Center of the Presidency. [in Persian]
- Farashkhah, Maghsoud. (2010). *University and Higher Education: Global Perspectives and Iranian Issues*. Tehran: Nashr-e-Ni. [in Persian]
- Farashkhah, Maghsoud. (2017). *The Occasional University in Iran: New and Critical Discussions on University Studies, Science, and Higher Education*. Tehran: Nashr-e-Agahe. [in Persian]
- Fatant-Fard Haghighi, Milad, Zeyn-Abadi, Hassan Reza, Arasteh, Hamidreza, Noheh-Ibrahim, Hamidreza. (2021). *Designing the Model of Ideal Governance in the Higher Education System*, *Strategic Studies Quarterly on Public Policy*, 11(38). [in Persian]
- Flick, Uwe. (2014). *Introduction to Qualitative Research*, translated by Hadi Jalili. 7th Edition, Tehran: Nashr-e-Ni. [in Persian]
- Ghanei-Rad, Mohammad Amin. (2014). *University: Servant of Culture or Agent of Economy*. Tehran: Islamic Revolution Documents Center. [in Persian]
- Ghanei-Rad, Mohammad Amin. (2017). *Knowledge Elites: Participation or Migration?* Tehran: First Edition, Cultural and Social Studies Research Institute. (in Persian)

5 Abstract

- Ghorchian, Nadergholi, Ahmadinejad Rezaei, Hossein. (2014). *Governance of World-Class Universities: The Necessity of Examining Governance in World-Class Universities*, Futures Studies Quarterly on Management, 25(100), 23-34. [in Persian]
- Law on the Goals, Duties, and Organizational Structure of the Ministry of Science, Research, and Technology, approved on 18/05/2004 by the Islamic Consultative Assembly, available on the website <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94172>. (in Persian)
- Cultural Engineering Map of the Country* (2013), Tehran, Secretariat of the Supreme Council of the Cultural Revolution. [in Persian]
- Comprehensive Scientific Map of the Country*, approved by the Supreme Council of the Cultural Revolution (2010), available on the website <https://ut.ac.ir/>. [in Persian]
- Lewis, Harry. (2005). *A Critical Look at Harvard University*, translated by Morteza Mardihya, Tehran: Cultural and Social Studies Research Institute, (2016). [in Persian]
- Morshdi, Abolfazl, Khalaj, Hossein. (2012). *Evaluation of the Cultural Policies of the Country's Higher Education System: Diversity in Cultural Unity/ Coexistence of Scientific and Religious Culture*, Welfare Planning and Social Development, 5(14), 107-144. [in Persian]
- Yudis, George and Miller, Toby.(2010). *Cultural Policy*, translated by Morteza Qalich and Nematollah Fazaeli, Imam Sadiq University Press. (in Persian)
- McDonough, P. & Polzer, J. (2012), "Habitus, hysteresis and organizational change in the public sector", Canadian Journal of Sociology, No 4: 357- 380

ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران

لیلی آریان‌پور*

سید حسین سراج زاده**، نعمت اله فاضلی***، فاطمه جواهری****

چکیده

یکی از مهمترین چالش‌های آموزش عالی ایران که فرهنگ دانشگاهی در ایران را تحت تأثیر قرار داده این است که در فرایند تصمیم‌گیری نظام علمی، حلقه گمشده‌ای وجود دارد که موجب ایجاد گسست میان تولیدکنندگان دانش و کاربران آن شده و نوعی ناهم‌گرایی در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در این قلمرو پدید آمده است که موجب شد آموزش عالی ایران با روند کنونی و فقدان سیاست‌گذاری مناسب، از مدل مناسبی برخوردار نباشد.

هدف این تحقیق ارائه توصیفی از ناسازه‌های سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی ایران است. به منظور شناسایی ارزش‌ها، اولویت‌ها و اهداف حاکم بر سیاست‌های فرهنگی در دانشگاه‌ها، از روش تحلیل مضمون اسناد سیاست‌های فرهنگی استفاده شد و از طریق کدگذاری محتوای اسناد، مفاهیم مورد نظر سیاست‌های فرهنگی استخراج و سازماندهی شده است. با توجه به سوال پژوهش، جستجوی مضامین ناسازواره، معطوف به یافتن ناسازه‌هایی است که سبب ابهام، دوگانگی می‌شوند.

براساس یافته‌های تحقیق، ناسازه‌های موجود در اسناد را می‌توان به دو ناسازه نظری و ناسازه کارکردی تقسیم نمود. ناسازه نظری به تناقض‌های سیاست‌های فرهنگی در درون

* دکتری سیاست‌گذاری فرهنگی خوارزمی، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، تهران، ایران،
aryanpoor_leila@yahoo.com

** دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، serajsh@yahoo.com

*** استاد تمام انسان‌شناسی فرهنگی، گروه جامعه‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،
nfazeli@hotmail.com

**** دانشیار گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران، javaherm@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۱۴

خود سیاست‌ها و محتوای آنها ارجاع دارد. این ناسازه از نظر محتوای درون‌اسنادی در اسناد فرهنگی آموزش عالی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: ناسازه‌های درون‌سندی، ناسازه میان‌اسناد. از سوی دیگر ناسازه کارکردی به تناقض میان سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی در اسناد و کارکرد دانشگاه به مثابه توسعه فرهنگی اشاره می‌کند. ناسازه کارکردی شناسایی شده در سه نوع قابل دسته‌بندی می‌باشند: ناسازه اهداف و ابزارها، ناسازه اسناد با نیازهای دانشجویان و ناسازه اسناد با انسان آکادمیک.

کلیدواژه‌ها: ناسازه، فرهنگ دانشگاهی، سیاست فرهنگی، سیاست فرهنگی دانشگاهی، سیاست‌گذاری فرهنگی.

۱. مقدمه و بیان مسأله

دانشگاه به عنوان یکی از مهمترین نهادهای موثر بر توسعه فرهنگی همواره مورد توجه صاحب‌نظران قرار داشته است. نهاد علم را بر اساس تقدم کارکردی آن می‌توان جزو نهادهای فرهنگی محسوب کرد که وظیفه یا کارکرد آنها حفظ الگوها و انگیزش‌های ارزشی و رفتاری است (قناعی راد: ۱۳۹۶، ۲۶). نهاد آموزش عالی «نهادی اندیشنده» است و می‌تواند برای حل مشکلات ساختاری پیش‌روی جامعه، اندیشه فراوان، بدون سوگیری، مستقل و انتقادی» خلق کند. (جاکوبسن: ۱۳۹۷، ۲۰). دانشگاه و جامعه رابطه متقابلی با یکدیگر دارند به نحوی که پویایی، اصلاح و رشد در آموزش عالی می‌تواند موجب اصلاح، رشد و شکوفایی جامعه گردد و بالعکس؛ آسیب‌های موجود در آن می‌تواند باعث نابهنجاری در کل جامعه گردد. در نتیجه دانشگاه همیشه عرصه‌ای متناقض نما بوده و موقعیتی دوگانه داشته است: عامل و ابزار کنترل فرهنگ جامعه و عرصه خلاق و آزاد فرهنگ. این ماهیت دوگانه متناقض‌نما سبب شده در تمام سیاست‌گذاری‌های فرهنگی در دوره مدرن، دانشگاه هم نقش ابزاری داشته باشد و هم نقش چالشی و انتقادی (رحمانی: ۱۳۹۳، ۹).

هری لوئیس در «نگاهی انتقادی به دانشگاه هاروارد» می‌نویسد؛ امروزه یافتن آثار آرمان‌گرایانه از آزادی بشر و فلسفه‌ای که می‌شد در دموکراسی آمریکا تجسم کرد به ندرت در برنامه درسی هاروارد به چشم می‌خورد «دانشگاه‌ها در جهتی حرکت می‌کنند که منبع تضمین امنیت اقتصادی برای فارغ‌التحصیلان شان باشند و به همین دلیل از حالت الهام‌بخش‌شان در عرصه‌های فکری و شخصی فاصله گرفته‌اند» (لوئیس: ۱۳۹۵، ۱۳۶).

لوئیس معتقد است که تقریباً با شروع امتیازدهی به پژوهش در استخدام اساتید، تدریس در بهترین حالت ممکن خود، به عاملی بی‌ربط و به دور از حقایق و آرمان‌های اجتماعی و در بدترین حالت شاید به عاملی متضاد آن بدل شده است. وی توضیح می‌دهد زمانی که هاروارد در سال ۱۶۲۲ میلادی شکل گرفت برای دادن مدرک مقاله‌نویسی و یا نهادی که جایزه نوبل ببرد شکل نگرفت، بلکه هاروارد به این دلیل معتبر شد که می‌توانست شهروندان مسئول برای جامعه آمریکا تربیت کند و فرهنگ بهتری را برای آمریکا به ارمغان بیاورد. به اعتقاد او، به همین دلیل است که در قرن هجدهم تا امروز عمده رهبران ایالات متحده از فارغ‌التحصیل‌های هاروارد بوده‌اند زیرا این دانشگاه انسان‌های فرهیخته، متعالی، خلاق، شجاع و مسئول را تربیت و به جامعه هدیه کرده است. (همان، ۱۷۹)

انتقادهای زیادی به نحوه‌ی سیاست‌گذاری فرهنگی آموزش عالی ایران وارد شده است. نظام رسمی آموزشی ما از زیست جهان جامعه و از سپهر گفت‌وگومانی جهان پیشرو، پس افتاده است» (فراس‌خواه: ۱۳۹۶، ۱۵۷) و وضعیت واقعی نظام آموزش عالی ایران فاصله زیادی با مهمترین هدف غایی سیاست‌گذاری فرهنگی در نظام آموزش عالی که عبارت است از «اعتلای انسان و تحقق آرمان‌های اخلاقی و انسانی در مسیر پیشرفت فردی و اجتماعی او» دارد. در سال‌های گذشته سیاست فرهنگی و سیاست‌گذاری فرهنگی آموزش عالی ایران به منظور تسهیل فرآیند آموزش و پژوهش، یادگیری-یاد دهی و تربیت انسان دانشگاهی نبوده است، فرهنگ با چنین جایگاه و تلقی شکل نگرفته و بلکه فرهنگ یک میانجی سیاسی بوده است. سیاست‌های فرهنگی در واقع ابزار میانجی کنترل، نظارت، هدایت و مهار آموزش عالی بوده است.

از طرف دیگر، تفکیک نکردن برداشت‌های گوناگون از سیاست، معضلات فراوانی برای دستگاه سیاست‌گذاری فراهم می‌آورد؛ نخستین مشکل، اینکه سیاست‌گذاران، اهداف آرمانی خود را در قالب جملاتی بیان می‌کنند و آن را سیاست (به معنای برنامه عمل) می‌پندارند؛ مثلاً: دست‌یابی به کمال مطلوب انسانی» یا ایجاد زمینه مساعد برای ارتقای فرهنگ شهروندی»، حصول به توسعه فرهنگی»، تقویت قانون‌گرایی»، جلوگیری از بروز بحران‌های فرهنگی» و تقلیل تأثیرات منفی هویت‌های فراملی» و غیره. به واقع که سیاست‌گذاری در این حد متوقف می‌شود و بهتر آن است که هدف‌گذاری نامیده شود.

این هدف‌گذاری، مبنای برداشت‌های متفاوت و تفسیرهای متضاد مدیران اجرایی می‌شود و این امر هنگامی شدت بیشتری می‌یابد که مدیران، فرهنگ مشترکی نیز نداشته

باشند؛ زیرا هریک به فراخور آنچه می‌فهمند و آنچه تجربه کرده‌اند، به موضوع‌هایی همچون کمال مطلوب انسانی و توسعه فرهنگی، می‌نگرند. وانگهی، این اهداف آن چنان کلان‌اند که بسیاری از اعمال را می‌توان در قالب آن‌ها تفسیر کرد. از این رو، مدیران اجرایی معمولاً اعمال تکراری و ساده‌تر را برمی‌گزینند و آن‌ها را در راستای عملیاتی نمودن سیاست‌های فوق قلمداد می‌کنند. واقعیت آن است که در بسیاری از موارد سیاست‌گذاری‌ها صرفاً بر اساس امیال، آرزوها و منافع دیوان‌سالارانه است و نه مشکلات عینی جامعه (اشترین: ۱۳۹۱).

این در حالی است که عمده‌تأسیسات‌گذاران متوجهی تناقض‌ها و ناسازدهای موجود در سیاست‌های فرهنگی نیستند و ناسازدها به طور مرتب تکرار می‌شوند. بنابراین، تشخیص و شناسایی ناسازدهای سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی از موضوعات مهم پژوهشی، می‌باشد. برای فهم بهتر این چالش باید ناسازدهای سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران را شناسایی کرد. نوشتار پیش رو درصدد پاسخگویی به پرسش‌های زیر است. سوال اصلی پروژه عبارت است از:

- ناسازگاری‌ها در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران کدامند؟
- سوال‌های فرعی پژوهش حاضر عبارت است از:
- آیا در بین سیاست‌های فرهنگی در آموزش عالی ایران همسویی وجود داشته یا اثر بخشی آنها پراکنده و متضاد است؟
- ناسازگاری‌ها در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران در قالب چه نوع سنخ‌شناسی قرار می‌گیرند؟

۲. پیشینه پژوهش

۱.۲ پیشینه تجربی

پژوهش‌های متعددی در خصوص سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران با رویکردهای متعدد انجام شده است که به مهمترین این موارد پرداخته می‌شود. خانیکی (۱۳۸۳) برای ارائه «الگوی مطلوب مدیریت فرهنگی» در دانشگاه‌ها، توجه مخاطبان را معطوف به تغییر و تحولات جوامع امروزی کرده است. از نظر وی جامعه امروز در دالان پرشتابی از نظر صورت‌بندی‌های فرهنگی و اجتماعی قرار گرفته است، به

ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در ... (لیلی آریان‌پور و دیگران) ۱۱

طوری‌که نقطه ثقل این شتاب هم‌زمانی و درهم آمیختگی و دگرگونی‌های ساختاری و نظام معانی در عرصه ملی و بین‌المللی است. در این وضعیت آنچه بیشتر راهگشاست، اعمال مدیریت متنوع فرهنگی است. او این تنوعات فرهنگی را نه تنها عامل تهدید و موجب نگرانی نمی‌داند، بلکه برعکس آن را یک نقطه قوت می‌داند که موجب قوام و غنای فرهنگی می‌گردد.

باروت کوب‌زاده (۱۳۹۰) در پژوهشی تحت عنوان «سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌های کشور: مطالعه موردی دولت‌های هفتم و نهم جمهوری اسلامی ایران» را بررسی کرد. در پاسخ به سؤال تحقیق، که «سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌ها در دولت‌های هفتم و نهم ریاست جمهوری ایران چگونه است؟» وی براساس نظریه بنت نشان داد برنامه‌ریزی توسعه به شرط حفظ عناصر فرهنگی و ارزشهای مورد انتظار میسر بوده و به این ترتیب حکومت و دولت‌البنه نهادهای اجتماعی موظف به دخالت در عرصه‌های فرهنگی هستند.

مرشدی و خلیج (۱۳۹۱) مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی کشور: کثرت در وحدت فرهنگی / هم‌زیستی فرهنگ علمی و دینی» به نگارش درآوردند. یافته‌های تحقیق در مورد مدل کثرت در وحدت فرهنگی حاکی از این مسئله است که نظام جمهوری اسلامی که نمودی از انقلاب اسلامی بود، به دنبال ارائه راهکارهایی برای تثبیت الگوی «حفظ کثرت در عین وحدت» در حوزه سیاست فرهنگی بوده است. با این حال، به نظر می‌رسد که سیاست‌های فرهنگی در کشور همواره بین الگوی‌های شناخته شده مذکور در زمینه وحدت فرهنگی (یکسان‌گرایانه و الگوی تکثرگرایی فرهنگی) در رفت و آمد بوده است و با گذشت زمان و تثبیت نهادهای سیاست‌گذار، رویکرد وحدت فرهنگی بر رویکرد تکثرگرایی فرهنگی تسلط بیشتری یافته است و این سیاست‌ها مانند دیگر سیاست‌های فرهنگی کشور، از غلبه نگاه تصدی‌گرانه دولتی و مداخله‌ای نهفته در آنها رنج می‌برند.

فورچیان و احمدی رضایی (۱۳۹۳) در پژوهشی تحت عنوان «حکمرانی دانشگاه‌های تراز جهانی؛ ضرورت یا نیاز به بررسی حکمرانی در دانشگاه‌های تراز جهانی» پرداخته‌اند. محققین در یافته‌های خود عنوان کرده‌اند که استفاده از شاخص‌ها و ویژگی‌های دانشگاه‌های تراز جهانی و بومی کردن این شاخص‌ها بر اساس شرایط، ظرفیت‌ها و فرهنگ ملی، ضروری و لازم‌الاجراست و تا زمانی که این ضرورت، به تحقق نرسد به نیاز

دانشگاه‌های تراز جهانی پی نخواهیم برد. همچنین به منظور دستیابی به جایگاه‌های بالا در تراز جهانی دانشگاهی باید به تغییر نظام حکمرانی (سیاست‌گذاری و اداره کردن) همت گماشت.

فاتحی (۱۳۹۴) در تحقیقی به «تحلیل گفت‌وگوی سیاست‌های فرهنگی دانشگاه‌ها در ایران: صورت‌بندی گفتمانی مواجهه علم و فرهنگ» پرداخت. دانشگاه در ایران نتوانسته با تغییرات جهانی در رابطه با علم در این زمینه‌های علمی همراه شود و تنها کمی شدن و افزایش تعداد مقالات را گسترش داده است. از طرف دیگر در رابطه با فرهنگ هم، دانشگاه در خلق و تربیت انسان سنجش‌گر و خلاقیتی که بتواند با عقل نقاد خود باعث تغییرات اجتماعی گردد، ناتوان بوده است. به زعم وی هدف سیاست‌گذاری‌های علمی و فرهنگی نه دغدغه‌های جهانی‌سازی و رقابت با فضای رقابتی بین‌المللی است و نه تربیت انسان سنجش‌گر، بلکه هدف تربیت انسان‌های معتقد به ارزش‌های نظام و پایبند به اولویت‌های اسلامی - ایرانی کردن علم و فرهنگ است.

پورعلی و فیرحی (۱۳۹۴) مقاله‌ای تحت عنوان «تحلیل گفتمانی سیاست‌گذاری فرهنگی دولت نهم و دهم جمهوری اسلامی ایران در حوزه آموزش عالی» انجام داده‌اند. از جمله مهمترین نتایج پژوهش حاضر این است که سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی نباید با نظم گفتمانی دانشگاهی حاکم بر میدان علم و نهاد دانشگاه ناسازگار باشد و با تأکید بر ناسازه قابلیت دسترسی و قابلیت اعتبار می‌توان ادعا کرد گفتمان دولت نهم و دهم با محوریت دال اسلامی شدن دانشگاه و تأکید بر رویکرد اجرایی و مدیریتی برای تحقق آن علیرغم قابلیت دسترسی نتوانست در دانشگاه از اعتبار لازم برخوردار شود.

حسن‌زاده بارانی و مقارزاده (۱۳۹۵) مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست‌گذاری آموزش عالی تأکید بر بعد فرهنگی یا بعد اقتصادی؟» به نگارش درآوردند. برخی سیاست‌گذاران، اولویت اصلی را منوط به توجه به حوزه فرهنگی کرده و بهای بیشتر را به آن می‌دهند و برخی دیگر با غفلت از بعد فرهنگی، کفه بعد اقتصادی را در این رهیافت سنگین‌تر می‌کنند. نهایتاً در مقاله حاضر با یک متدولوژی تحلیلی و کیفی محققان به این نتیجه رسیده‌اند که؛ برقراری توازن و تعادل در ابعاد اقتصادی و فرهنگی، یک ضرورت لازم اجرا در سیاست‌گذاری عالمانه در آموزش عالی می‌باشد.

اندرواژ (۱۳۹۵) در پایان نامه کارشناسی ارشد خود «برنامه‌های فرهنگی دانشگاه خوارزمی از نگاه دانشجویان و مطلعین تأثیرگذار در امور فرهنگی دانشگاه» را بررسی

کرده‌است. یافته‌های او نشان می‌دهد که دانشجویان دید مثبتی در ارزیابی برنامه‌های فرهنگی دانشگاه را منتقل نمی‌کنند. متغیرهای جنسیت، شهر محل زندگی، مذهب تحصیلات، سن و میزان مشارکت دانشجویان در برنامه‌های فرهنگی دانشگاه با ارزیابی آنها از این برنامه‌ها رابطه معناداری را به نمایش گذاشت به این شکل که طبق نتایج تحلیل رگرسیون، بالا بودن میزان مشارکت، زن بودن و شیعه مذهب بودن، ۳۵ درصد تغییرات ارزیابی دانشجویان از برنامه‌های فرهنگی دانشگاه را شامل می‌شد. یافته‌های بدست آمده از مصاحبه با مطلعان فرهنگی نیز دلالت روشنی بر عملکرد ناموفق برنامه‌های فرهنگی دانشگاه داشت. از جمله دلایل این امر می‌توان به مشارکت ضعیف دانشجویان، ضعف مدیریت، فقدان منابع مالی کافی برای امور فرهنگی، نبود اطلاعات و پژوهش‌های دقیق در ارتباط با برنامه‌های فرهنگی دانشگاه اشاره کرد.

سلیمانی قره‌گل (۱۳۹۵) بر اساس دو مؤلفه مهم هدف و میزان مداخله؛ «سنخ‌شناسی مدنظر خود از الگوهای نظارتی حاکم بر سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌های کشور» را ارائه کرده است. تحلیل وی نشان می‌دهد که سیاست‌های اجرا شده در فعالیت‌های فرهنگی دانشگاه علامه طباطبائی عمده‌تأ منطقی اغتشاشی داشته و به طور همزمان نشانه‌هایی از وجود قالب‌های مختلف را در درون خود نشان داده است.

جواهری (۱۳۹۷) در تحقیقی تحت عنوان «سیاست‌های فرهنگی در دانشگاه‌های دولتی ایران (۱۳۵۷-۱۳۹۵)»، با تکیه بر رویکرد انتقادی و با هدف شناسایی اصول و ارکان زیربنایی سیاست‌های فرهنگی، سیاست‌های فرهنگی در دانشگاه‌های کشور را تحلیل نمود. اطلاعات به‌دست آمده حاکی از آن است که غلبه نگاه کل‌گرایانه، و تصدی‌گرایانه از ناحیه دولت، از جمله ویژگی‌های مهم سیاست‌های فرهنگی دانشگاه‌هاست. طیف وسیعی از انتظارات از دانشگاه، در عمل باعث دوگانگی، ابهام و اختلال شده و فاصله میان اهداف آرمانی و وضعیت موجود فرهنگی را افزایش داده است.

فطانت فرد حقیقی و همکارانش (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان «طراحی الگوی حکمرانی مناسب در نظام آموزش عالی» در پی دستیابی به درک بهتری از حکمرانی مطلوب، الگوهای شناخته شده مطلوب در حوزه حکمرانی آموزش عالی را بررسی و به ارائه پیشنهادی سیاستی در این خصوص اقدام نمودند. یافته‌های پژوهش، حاکی از آن است که؛ ترسیم الگوی مطلوب آموزش عالی در حوزه راهبردهایی نظیر تمرکززدایی، مهندسی مجدد ساختارها و فرایندها، مشارکت ذی‌نفعان و تفویض اختیار به دانشگاه‌های وابسته

خواهد بود و انتظار می‌رود با ارائه این الگوها پیامدهایی نظیر؛ پرورش انسان شایسته توسط آموزش عالی، هم‌سویی و یکپارچگی میان نهادهای متعدد مجریه، تحقق رسالت‌های حقیقی آموزش عالی و (در قدم اول) جاری شدن ابعاد حکمرانی خوب در آموزش عالی و (در قدم دوم) نقش تربیتی و هدایت‌گری آموزش عالی در سطح جامعه محقق گردد.

از آنجا که پژوهش‌های موجود عمدتاً بر اهمیت آموزش عالی و سیاست‌گذاری فرهنگی تمرکز داشته‌اند و کمتر به مشکلات، نواقص و ناسازدهای سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی پرداخته‌اند و تنها در برخی تحقیقات، تحلیل‌های نقادانه و آسیب‌شناسانه در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی صورت گرفته است؛ در این مقاله معنایی «آسیب‌شناسانه» و «انتقادی» از ناسازگاری مدنظر قرارگرفت تا با شناسایی ناسازدهای سیاست‌گذاری فرهنگی، زمینه‌هایی به وجود آید که سیاست‌گذاران و مدیران فرهنگی بتوانند سیاست‌های فرهنگی هماهنگ‌تر و همخوان‌تری در حوزه‌ی آموزش عالی تدوین و ارائه نمایند. رویکرد پژوهش در پرداختن به دستور کار سیاست‌گذاری فرهنگی بیشتر مبتنی بر رویکرد جامعه‌شناسی انتقادی است، تا رویکرد مدیریتی به سیاست‌گذاری فرهنگی.

۲.۲ مبانی نظری

رسالت حقیقی دانشگاه تولید انسان دانشگاهی و هویت دانشگاهی فرهیخته، مولد و توانمند در افرادی است که پیش‌آهنگان علم و فرهنگ در مملکت خود خواهند بود (جانسون، ۱۳۷۸). این نهاد باید به سمتی حرکت کند که انسان دانشگاهی، یک انسان توانمند در امور فرهنگی باشد و دانشگاه فضایی باشد که این انسان بتواند روح و ذهن خودش را با تمرین و تزکیه شخصیتی تربیت کرده و رشد دهد. مهم‌تر اینکه فضایی برای تجلی روح خلاق و نقاد جامعه نیز ایجاد کند. از این منظر دانشگاه جای انسان فرهنگی خواهد بود، انسانی که مهمترین وظیفه او در جامعه تولید و ترویج معرفت تخصصی و ایجاد زمینه‌ای برای خلاقیت نقادانه فرهنگ در همان جامعه است (رحمانی: ۱۳۹۳، ۱۱).

منظور از انسان دانشگاهی نه فقط دانشجوی، دانش‌آموخته یا مدرس دانشگاهی، بلکه کسی است که بتواند ارزش‌ها، باورها و هنجارها یا به تعبیر دقیق‌تر فرهنگ دانشگاهی را در خود نهادینه کند و هویت دانشگاهی را به مثابه هویتی مستقل و متمایز از هویت‌های دیگر به نمایش بگذارد. انسان دانشگاهی کسی است که بتواند سبک زندگی دانشگاهی را در دوران تحصیل و عضویتش در اجتماعات علمی و دانشگاهی فراگیرد و چنان بر آن

ممارست کند که آن سبک زندگی در احساسات عواطف و شخصیتش نمایان شود. انسان دانشگاهی مبارزه کردن برای اندیشیدن و فکر را پاره ای از وجود خویش قلمداد می‌کند و علم را فی‌نفسه یک ارزش به حساب می‌آورد. انسان دانشگاهی آماده نقد کردن و نقد شدن در اجتماع است و تفکر انتقادی را به عنوان سبک زندگی به اطرافیان خود آموزش می‌دهد تا بتواند فکری مولد و زاینده تولید کند. کارکرد اصلی دانشگاه، زمینه سازی برای گسترش فرهنگ دانشگاهی و ایجاد انسان دانشگاهی است. منظور از انسان دانشگاهی، صرف دانشجو، دانش آموخته یا مدرس دانشگاهی بودن نیست، بلکه کسی است که بتواند ارزش‌ها، باورها و هنجارها یا به تعبیر دقیق‌تر فرهنگ دانشگاهی را در خود درونی کنند و هویت دانشگاهی را به مثابه هویتی مستقل و متمایز از هویت‌های دیگر بیابد (شریفی و فاضلی: ۱۳۹۱).

بورديو در كتاب «انسان دانشگاهی» مناسبات قدرتی را در دانشگاه ردیابی می‌کند که مانع از شکلگیری معرفت آکادمیک می‌شود. (بورديو، ۱۳۹۶) بورديو از میدان‌های اجتماعی سخن می‌گوید؛ میدان‌هایی از قبیل دانشگاه، اقتصاد، ورزش و مدارس که قابل تقلیل به یکدیگر یا به سیستم منطقی بزرگتر مانند سرمایه‌داری نیستند (سیدمن: ۱۳۸۶، ۱۹۸). وی علم را به عنوان یک میدان که از میدان‌های اجتماعی دیگر مستقل‌تر است، در نظر می‌گیرد. بورديو میدان‌ها را محل تضاد منافع، قدرت و اقتدار می‌داند. وی مبارزه قدرت در میدان علم را مبارزه‌ای فرهنگی و معرفتی قلمداد می‌کند که نمی‌توان با استدلال سیاسی خالص به آن وارد شد. این میدان، برای مبارزه قواعد خاص خود را دارد. ابزار مبارزه در میدان علم ابزارهای معرفت‌شناسانه است و سرمایه علمی در این میدان تکلیف مبارزه را تعیین می‌کند. میدان علمی و دانشگاهی بنا به سرشت اکتشافی و معرفت‌شناختی خود، میدانی خودآئین است. بر اساس منطق این میدان نمی‌شود برای دانشگاهیان از پیش تکلیف نتیجه فعالیت علمی تعیین شود. سرمایه علمی مهمترین نمادین انسان دانشگاهی است که در میدان علمی است (قانع‌راد؛ ۱۳۹۳).

درگفتمان‌های سیاست‌گذاری فرهنگی کشور در حقیقت با میدان «قدرت» روبرو هستیم. این موضوع بویژه در حوزه آموزش عالی بسیار معنا دار می‌شود. در این حوزه، نهاد آموزش عالی تنها بازیگر در میدان آموزش عالی نیست و هر تصمیمی (سیاستی) در ستاد آموزش عالی با مقاومت‌ها و مخالفت‌هایی در میدان عمل (مثلاً توسط نمایندگان مجلس، ائمه جمعه و...) مواجهه می‌شود (فراس‌خواه ۱۳۹۶: ۱۵۴).

یکی از مهمترین چالش‌های آموزش عالی ایران که فرهنگ دانشگاهی متأثر از آن است اینست که در فرایند تصمیم‌گیری نظام علمی، همچون دیگر نظام‌های کشور، حلقه گمشده‌ای به چشم می‌خورد که موجب ایجاد فاصله میان تولیدکنندگان دانش و سیاست‌گذاران خط‌مشی و کاربران آن می‌شود و نوعی ناهم‌گرایی در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در این قلمرو به وجود می‌آورد که موجب شده آموزش عالی ایران با روند کنونی و فقدان سیاست‌گذاری مناسب، از الگوی مناسبی برخوردار نباشد؛ به طوری که، جایگاه تصمیم‌گیر و برنامه‌ریز به خوبی معین نشده است و تعدد نهادهای تصمیم‌گیر از یک سو (عباسی و شیره‌پزآرائی، ۱۳۹۰) و تعدد سیاست‌گذاران و تصمیم‌گیران از سوی دیگر (عباسی و همکاران، ۱۳۹۷)، آموزش عالی ایران را در وضعیت بغرنج کنونی قرار داده است.

ناسازی یا هیستریس اصطلاحی است که بوردیو برای تأکید بر وجود عقب افتادگی فرهنگی یا انفصال بین عادتواره‌ها و قواعد تعیین‌کننده و ملزومات مربوط به میدان به کار برده است. در چنین مواردی، مقررات موجب کژکارکردی افراد می‌شود و تلاش‌هایی که آنها با آن از خودشان تعریفی همیشگی و معمولی ارائه می‌دهند موجب می‌شود که آنها هر چه بیشتر ناکام شوند. (McDonough, Polzer, 2012) اصطلاح ناسازه یا ناسازگاری، عبارت از موقعیتها و شرایطی است که شامل میزانی از ناهمسازی بین دو یا چند پدیده یا رفتار است. نازلترین سطح ناسازه وجود ناهماهنگی بین دو عنصر است و شدیدترین شکل آن از هم گسیختگی، نا کارآمدی و بحران است. در عین حال ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی دارای انواع متفاوتی است که بین انواع سیاست‌های فرهنگی، میان سیاست‌های فرهنگی و واقعیت‌های جامعه، بین سیاست‌های فرهنگی مصوب و اجرای آنها در عمل و در نهایت بین اسناد بالادستی و سیاست‌های فرهنگی متناظر با آنها ناسازگاری‌هایی وجود دارد. (جواهری و جلالی، ۱۴۰۰: ۲۰۲)

مسئله ناسازی در نظریات بوردیو به دو صورت در دانشگاه‌ها می‌تواند رخ دهد. اول اینکه در نظریات بوردیو دانشگاه‌ها نهاد عمده‌ای هستند که در آن خشونت نمادین در مورد انسان‌ها اعمال می‌شود. (ریتزر، ۱۳۸۹) دوم اینکه بوردیو دانشگاه‌ها را به مثابه میدانی تلقی می‌کند که در بین اشغال‌کنندگان و جایگاه‌های درون میدان کشمکش‌ها و ناسازه‌ها به وجود می‌آید. افراد از طریق عادت واره یا ساختمان ذهنی سعی در حفظ بهبود جایگاه خود درون میدان را دارند.

ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در ... (لیلی آریان‌پور و دیگران) ۱۷

براساس نظریه بوردیو در شرایط ناسازی، دانشجویان تحت تاثیر وضعیت میدان‌هایی که آنها را احاطه کرده است، دچار چالش شده و کنش‌هایی متفاوت از خود بروز می‌دهند. در واقع دانشگاه به عنوان میدانی در نظر گرفته می‌شود که دانشجو به منظور کسب و ارتقای سرمایه در آن تلاش می‌کند، اما تغییر در این میدان‌ها زمینه ساز شکلگیری عادت‌واره‌های خاصی می‌شود که نتایج خاصی را به همراه دارند.

۳. روش پژوهش

۱.۳ مفاهیم

فرهنگ دانشگاهی: فرهنگ دانشگاهی را می‌توان الگوی معانی نهفته در صور نمادین از جمله؛ کنش‌ها، گفتارها، مصنوعات و تمامی مقولات معناداری در نظر گرفت که افراد دانشگاهی به کمک آن با هم ارتباط برقرار کرده و در تجارب، دریافته‌ها و باورهای مشترک با یکدیگر سهیم می‌شوند (فاضلی: ۱۳۸۷، ۹۲).

فرهنگ دانشگاهی در برگیرنده معانی، ارزش‌های مشترک و هنجارهایی است که از تاریخ علم، دانشگاه و داستان‌های اکتشافات و ارتباطات دانشمندان و تجربه‌های زیسته دانشگاهی سرچشمه می‌گیرد و منشاء سبکی از زندگی، حس هویت و اخلاق و منش و کنش انسان آکادمیک می‌شود. این فرهنگ در فضای معنایی و نمادین خود، روال‌ها و قواعد و الگوهای اجتماعی و تعاملی متمایزی را پرورش می‌دهد که حتی به صورت آیینی و مراسمی ظاهر می‌شود (فراستخواه: ۱۳۸۹، ۱۲۴).

سیاست فرهنگی: اصطلاح سیاست فرهنگی در کل به استراتژی‌ها و برنامه‌های هردولتی برای ایجاد و مدیریت تغییر در عرصه فرهنگ اشاره دارد. سیاست فرهنگی مجموعه ارزش‌ها، باورها و راهبردهایی است که کنش‌ها و عملکرد افراد یا گروه‌های اجتماعی را هدایت می‌کند یا بر آنها تأثیر می‌گذارد. این ارزش‌ها و باورها که راهنما، هدایت‌کننده و تأثیرگذار بر عملکرد یک گروه، یک مجموعه و یا یک ملت است به دو بخش تقسیم می‌شود: یک بخش، آنهایی است که توسط دولت بیان و مدون می‌شود و معمولاً به صورت قانون اساسی، برنامه‌های توسعه و غیره است. بخش دوم راهبردهایی است که افراد، گروه‌ها و ملت‌ها برای تحقق هدف‌ها و منافع خود به کار می‌گیرند (وحید:

۱۳۸۶، ۲۸۸). سیاست فرهنگی در تعریفی عام عبارتست از: نوع و شیوه مداخله سازمان‌یافته نهادهای حکومتی در فرهنگ (فاضلی: به نقل از رحمانی؛ ۱۳۹۳، ۳۵).

سیاست فرهنگی دانشگاهی: سیاست فرهنگی دانشگاهی؛ تلاش سازمان یافته و آگاهانه نظام مدیریت آموزش عالی برای شکل دادن آن «حالت زندگی» در دانشگاه است که در آن ساخت احساسات درست و انرژی‌های عاطفی ضروری و لازم برای یک حیات اجتماعی منسجم شکل گیرد که در نتیجه آن، امکان نوعی «شوق یادگیری» برای دانشجویان و دانشگاهیان بوجود آید. سیاست فرهنگی در آموزش عالی نمی‌تواند چیزی جز تلاش مدیریت دانشگاه و سازمان آن برای شکل دادن و ساخت احساسات و عواطفی باشد که در زیر سایه آن امکان مشارکت بهتر و بیشتر در فرآیندهای یادگیری-یاددهی برای همه دانشجویان استادان و کارکنان دانشگاه فراهم خواهد شد (فاضلی: ۱۳۹۷، ۲۵).

سیاست‌گذاری فرهنگی: سیاست‌گذاری در حوزه فرهنگ را سیاست‌گذاری فرهنگی می‌نامند. «سیاست‌گذاری فرهنگی» شامل قوانین و راهبردهای کلی و عملیاتی شده‌ای است که بر نوع رفتار و کنش فرهنگی یک نهاد یا نظام اجتماعی استیلا دارد. ژیراره در تعریف مفهوم سیاست‌گذاری فرهنگی چنین می‌گوید: نظامی از هدف‌های غایی، شیوه‌ها و برنامه‌های فرهنگی است که برای توسعه فرهنگ جامعه در نظر می‌گیرند. ژیراره توضیح می‌دهد مهمترین رکن مسئله، هدف‌های غایی است. (فاضلی: ۱۳۸۶، ۱۴)

ناسازه: اصطلاح ناسازه یا ناسازگاری، عبارت از موقعیت‌ها و شرایطی است که شامل میزانی از ناهم‌سازی بین دو یا چند پدیده یا رفتار است. نازل‌ترین سطح ناسازه وجود ناهماهنگی بین دو عنصر است و شدیدترین شکل آن از هم‌گیختگی، ناکارآمدی و بحران است (جواهری و جلالی؛ ۱۴۰۰). منظور از ناسازه‌ها در سیاست‌گذاری، سیاست‌هایی هستند که با هم هماهنگ نیستند و یکدیگر را نقص می‌کنند.

۲.۳ روش واکاوی اسناد بالادستی

یکی از اهداف پژوهش، شناسایی ارزش‌ها و شالوده‌های زیربنایی سیاست‌های فرهنگی بوده است. برای بررسی سیاست‌ها و شالوده‌های زیر بنایی به مطالعه اسناد و مدارک رجوع شده. در این مرحله اسناد سیاستی موجود و سیاست‌های مکتوب و مصوب در حوزه‌های مورد نظر، بررسی شده است همچنین تصمیم‌گیری‌ها در این حوزه‌ها نیز مدنظر بوده که معمولاً با بررسی مدارک و اسناد آشکار شده است. در اینجا با داده‌های دست اول رو به رو

بودیم و به طور مستقیم به اصل سیاست‌ها رجوع شد. گستره سیاست‌ها و تصمیمات مورد نظر در سطح ملی و زمان مدنظر نیز از ابتدای انقلاب اسلامی بود. در این مرحله نمونه‌گیری صورت نگرفت. بلکه کلیه سیاست‌های فرهنگی مرتبط با حوزه‌های مورد نظر بررسی شد. هدف از تحلیل اسناد این بود که:

(۱) سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی استخراج شوند (۲) از بین سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی، ناسازه‌ها مشخص شوند؛ یعنی سیاست‌هایی که یکدیگر را نقض می‌کردند (۳) نوعی مقوله‌بندی از ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ارائه شد.

به منظور شناسایی (ارزش‌ها، اولویت‌ها و اهداف) حاکم بر سیاست‌های فرهنگی در دانشگاه‌ها، از روش «تحلیل مضمون» - یکی از انواع روش‌های تحلیل کیفی - استفاده شده است. از این شیوه اغلب تحت عنوان متن کاوی و تحلیل مضمون یاد می‌شود. تحلیل مضمون روشی برای تعیین، تحلیل و بیان الگوهای (مضامین) موجود درون داده‌هاست. مضمون به معنای ویژگی تکراری و متمایز در متن است که به نظر پژوهشگر نشان‌دهنده درک و تجربه خاصی در رابطه با پرسش‌های تحقیق است. محقق می‌کوشد با بازبینی و تأمل در متون مربوطه، اصول صحیح و غیر صریح مندرج در آن و روابط معنایی میان آنها را کشف، ترسیم و ارائه نماید (فلیک؛ ۱۳۹۳).

۳.۳ جمعیت آماری پژوهش یا اسناد مورد مطالعه

گردآوری اطلاعات به روش مطالعه اسنادی (بر اساس اسناد بالادستی مربوط به برنامه‌ها، راهبردها و مصوبات مرتبط با فعالیت‌های فرهنگی داخل دانشگاه) انجام شده است. واحد تحلیل عبارتست از: متنی‌هایی که زیر بنای سیاست‌های فرهنگی مربوط به دانشگاه‌های کشور است. از جمله:

- سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران (چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی)
- بخش فرهنگی برنامه‌های پنج ساله توسعه
- سند اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مرجع تصویب: شورای عالی انقلاب فرهنگی - تاریخ تصویب ۱۳۷۱/۵/۲۰)
- نقشه جامع علمی کشور

- نقشه مهندسی فرهنگی کشور
- قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (مصوب ۱۳۸۳/۰۵/۱۸ مجلس شورای اسلامی)
- سیاست‌ها و موضوعات راهبردی در هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری ابلاغی وزیر علوم، تحقیقات و فناوری - شهریور ۱۳۹۵
- اهداف و وظایف معاونت فرهنگی وزارت علوم
- سند دانشگاه اسلامی

۴. یافته‌ها

به منظور تحلیل مضمون سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی ابتدا به بررسی اسناد این حوزه پرداخته و از طریق کدگذاری محتوای اسناد، مفاهیم مورد نظر سیاست‌های فرهنگی استخراج، دسته‌بندی و سازمان‌دهی شدند. با توجه به سوال پژوهش، جستجوی مضامین ناسازواره معطوف به یافتن ناسازه‌هایی است که سبب ابهام، دوگانگی و مغشوش گردیدن اسناد می‌شوند.

ناسازه‌های موجود در اسناد را می‌توان به دو نوع نظری و کارکردی تقسیم نمود. ناسازه نظری به تناقض‌های درون خود سیاست‌ها و محتوای آنها ارجاع دارد و ناسازه کارکردی به تناقض میان سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی در اسناد و کارکرد دانشگاه به مثابه توسعه فرهنگی اشاره می‌کند. در این دو نوع ناسازه هم انواعی متمایز شدند که در ادامه معرفی می‌شوند.

۱.۴ ناسازه‌های نظری

ناسازه نظری به تناقض‌های درون خود سیاست‌ها و محتوای آنها ارجاع دارد. از نظر محتوای درون اسناد ناسازه‌های نظری در اسناد فرهنگی آموزش عالی را می‌توان به دو دسته تقسیم نمود: ناسازه‌های درون سندی و ناسازه میان اسناد مختلف. ناهمخوانی میان اهداف یک سند در شرایطی که نویسندگان آن گروه مشخصی از افراد مسئول بوده‌اند، از مهمترین تناقض‌هایی است که می‌تواند سند را دچار دوگانگی سازد که این موضوع حتی در اسناد بالادستی نیز مشاهده می‌شود. در عین حال اسنادی که توسط کمیته‌های مختلف تهیه و

تنظیم می‌گردند، تفاوت‌های اساسی با یکدیگر داشته و از اهداف و روش‌های واحدی پیروی نمی‌کنند، هرچند در تهیه آنها قید شده است که همه آنها با توجه به اسناد بالادستی تنظیم گردیده‌اند، اما در نگرش متفاوت می‌باشند. بنا بر مطالعه صورت گرفته، بسیاری از اسناد حتی در درون خود واجد بندهایی است که با یکدیگر تناقض دارند، حتی در بعضی از بندها ناهم‌خوانی‌هایی وجود دارد که اعتبار آن بندها را از میان می‌برد. هر چند این ناسازواره‌ها در نگرش نویسندگان سند ممکن است به عنوان تنوع و تکثر مورد نگارش قرار گرفته باشد، اما از آنجایی که این بندها از نظر مبانی تفکری با یکدیگر هم‌خوانی ندارند، به متناقض بودن سند منجر می‌شود.

۱.۱.۴ ناسازه‌های درون سندی

الف) ناسازه نظری درون بندهای سند

درون هر سند به صورت‌های مختلفی ناسازه‌هایی قابل مشاهده هستند: ناسازه در یک بند و ناسازه میان بندهای مختلف. مطالعه محتوای بندهای مطرح شده اسناد نشان می‌دهد که علاوه بر وجود تناقض میان بندهای مختلف یک سند می‌توان میان گزاره‌های یک بند نیز ناسازگاری‌هایی را مشاهده نمود.

مهمترین بندهایی که در آن ناسازه وجود دارد، را می‌توان در ناسازه «ابهام در تعریف رابطه علم - دین» دسته‌بندی نمود. این ناسازه در بندهایی مشاهده می‌شود که به منظور برقراری ارتباط میان علم و دین نوشته شده است. علم از مقوله «هستی» است، دین از مقوله «بایستی».

برخی از بندهای دارای ناسازه مذکور عبارتند از؛ گسترش روحیه نقد و انتقادپذیری و حمایت از حقوق فردی و اجتماعی برای دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منکر (شورای عالی)، حاکمیت جهان‌بینی توحیدی اسلام در تمام ابعاد علم و فناوری (نقشه جامع علمی کشور)، علم هدایت‌گر و هدف‌مندی آخرت‌گرایانه علم و فناوری (نقشه جامع علمی کشور)، تقویت نگاه دینی به مقوله علم و علم‌آموزی و فریضه قلمدادکردن آن. در این بندها به مبانی فکری نحوه تعریف رابطه میان علم و دین پرداخته نمی‌شود و بدین ترتیب ابهام بسیاری در آنها وجود دارد.

ب) ناسازه نظری میان بندهای سند

براساس مطالعه صورت گرفته، مفاهیم استخراج شده از اسناد سیاست فرهنگی را می‌توان به صورت ذیل دسته‌بندی نمود: صدور فرهنگ انقلاب، استقلال فرهنگی، ارتباطات جهانی، سبک زندگی اسلامی-ایرانی، انسان ارزشی، انسان خلاق، واقع‌گرایی، کنترل، جلب مشارکت، روحیه نقد و تعامل حوزه و دانشگاه. برخی از مفاهیم مذکور نسبت به یکدیگر تناقض دارند.

سبک زندگی اسلامی-ایرانی که یکی از مهمترین مفاهیم استخراج شده در اسناد فرهنگی می‌باشد، بر دوگانه اسلامی-ایرانی استوار است که مبانی آنها با یکدیگر تفاوت دارد و به همین دلیل نیازمند یک تعریف مشخص و معین می‌باشد. فرهنگ اسلامی و فرهنگ ایرانی دو مفهوم با ارزش‌های متفاوت هستند که کنار هم قرار دادن آنها به بروز تفسیرهای متفاوت و تناقض در موقعیت‌های متعددی منجر می‌شود. استفاده از این مفهوم زمانی امکان‌پذیر است که ابعاد و ویژگی‌های آن به دقت مشخص شده در مورد آنها اجماع وجود داشته باشد، در غیر این صورت استفاده از این مفهوم دال مشخصی را به مخاطبان سند منتقل نمی‌کند و هر فرد متناسب با تفسیر خود دست به عمل می‌زند.

صدور فرهنگ انقلاب که با مبانی فکری استقلال فرهنگی همپوشانی بسیاری دارد، نشان‌دهنده نگرش دفاع از ارزش‌های جامعه و حفظ، تقویت و گسترش آنها می‌باشد. این مفاهیم اگر به درستی تعریف نشوند ممکن است با مفاهیم ارتباطات جهانی، استفاده از تجربیات جهانی، و تعامل با دیگر کشورها پارادوکس‌هایی را به وجود آورد و با ابهام‌های بسیاری همراه می‌باشد.

تعامل حوزه و دانشگاه از دیگر مقوله‌های مهم اسناد سیاست فرهنگی به شمار می‌آید، با این حال به دلیل تفاوت‌های ماهوی این دو نهاد، تعامل بین آنها همواره با تعارض‌ها و چالش‌هایی مواجه بوده است. حوزه علمیه علاوه بر اینکه از نظر نوع آموزه‌هایی که منتقل می‌کند با دانشگاه متفاوت است، از نظر روشی نیز منطبق با روش‌های علمی مبتنی بر آزمون و خطا و استقرا و قیاس و آزمایشگاهی نمی‌باشد، بلکه مباحث دینی و کلامی بر روایت نگاری، مرجعیت کتب مقدس و کشف و شهود استوار است؛ در حالی که میدان دانشگاه میدانی است که در تحول جامعه سنتی به جامعه مدرن و بر اساس فرایند تقسیم کار و تخصصی کردن میدان تفکیک نشده جامعه سنتی و برای رفع یکی از نیازهای جدید جامعه به وجود آمده و برای برقراری تعادل نوین، یک کارکرد تخصصی را عهده‌دار شده است.

(بوردیو، ۲۰۱۱). به همین دلیل ترکیب نقش این دو میدان تعارض‌ها و ابهام‌هایی در سیاست فرهنگی ایجاد کرده است.

یکی دیگر از ناسازه‌های نظری اسناد مورد بررسی، دوگانه نظارت-تکثر می‌باشد. هر چند در اسناد به موضوع حفظ تنوع و جلب مشارکت حداکثری مخاطبان اشاره می‌گردد، رویکرد اصلی اسناد کنترل مخاطبان و هدایت آنها به سوی مورد نظر در جهت استقرار ارزش‌های اسلامی است که در این راستا استفاده از ابزارهایی همچون کنترل و حذف نگرش‌های نامتناسب نیز مجاز می‌باشد. در صورتی‌که تنوع با واقع‌گرایی نسبت نزدیکی داشته و مبتنی بر وجود انتخاب‌های متعدد و آزادی مخاطب در انتخاب آنها از روی آگاهی و ادراک است، کنترل و هدایت بر وجود یگانه مشخص از پیش تعیین شده دلالت دارد که با یکدیگر متناقض می‌باشند.

جدول ۱. کدهای محوری و مفاهیم استخراج شده از اسنادها

مفاهیم	کدهای محوری	اسناد					مجموع
		شورای عالی	نقشه مهندسی فرهنگی	نقشه جامع علمی	دانشگاه اسلامی	راهبردی هیات امناء	
سبک زندگی اسلامی-ایرانی	حفظ و احیاء دستاوردهای مثبت و ارزشمند تمدن اسلام در ایران						۶
	ترویج سبک زندگی اسلامی-ایرانی با رویکرد تمدن سازی نوین اسلامی						
	راهبرد هویت اسلامی، ایرانی و انقلابی						
	سبک زندگی اسلامی ایرانی						
	نهادینه کردن مدیریت دانش براساس الگوهای ایرانی اسلامی						
صاحب فرهنگ انقلاب	بسط پیام و فرهنگ انقلاب اسلامی						۴
	زوال مظاهر منحط و مبانی نادرست فرهنگ‌های بیگانه						
	ترویج روحیه قیام به قسط و عدالت اجتماعی						
	گفتمان سازی برای تمدن نوین اسلامی، حمایت از مستضعفین و مقابله با نظام سلطه جهانی.						
فرهنگ استقلال	استقلال فرهنگی و زوال مظاهر منحط و مبانی نادرست فرهنگ‌های بیگانه						۲
	ارتقای جایگاه زبان فارسی در بین زبان‌های بین المللی علمی،						

مفاهیم	کدهای محوری	سند					مجموع
		شورای عالی	نقشه مهندسی فرهنگی	نقشه جامع علمی	دانشگاه اسلامی	راهبردی حیات امانا	
ارتباطات جهانی	ارتباط فعال با کشورها و ملت‌ها و تحکیم پیوند مودت با مسلمانان و ملل دیگر جهان						۲
	تعامل فعال و الهام‌بخش با محیط جهانی و فرآیندهای توسعه علم و فناوری در جهان						
واقع‌گرایی	مقابله با خرافات و موهومات، جمود و تحجر فکری، مقدس‌مآبی، و ظاهرگرایی و مقابله با افراط در تجددطلبی						۲
	پرهیز از خشونت و شتابزدگی و یکسوئنگری و استبداد رأی						
کنترل	تحقق کامل انقلاب فرهنگی در جهت استقرار ارزش‌های اسلام						۲
	شناسایی نگرش‌های غیراسلامی از قبیل اومانیستی و سکولاریستی در متون آموزشی و اصلاح آنها براساس آموزه‌های اسلامی						
رشد	حمایت از تعدد، تنوع و آزادی فعالیت‌های فرهنگی						۱
انسان خلاق	به کمال رسیدن قوای خلاقه و شایسته وجود آدمی						۸
	بسط زمینه‌های لازم برای شکوفایی استعدادها و خلاقیت‌ها و حمایت از ابتکارات و ابداعات						
	تقویت منطق خردورزی و روحیه آزاداندیشی، پرسش‌گری و نقدپذیری						
	تکیه بر فطرت حقیقت‌جو، عقل‌گرا، علم‌طلب و آزادگی و آزاداندیشی و تبادل آرا و تضارب افکار						
	تقویت اخلاق و آزاداندیشی و روحیه خلاقیت						
	استقرار جامعه دانش‌نویان، عدالت محور و برخوردار از انسان‌های شایسته برای احراز مرجعیت علمی در جهان						
انسان ارزشی	آراسته شدن به فضائل اخلاقی و صفات خدایی						۶
	استقرار ارزش‌های مورد نظر اسلام و انقلاب اسلامی						
	ترویج فرهنگ بسیجی و تقویت روحیه فداکاری در راه ارزش‌ها						
	احیای هویت تمدن ساز اسلامی- ایرانی						
	گسترش فرهنگ جهاد، ایثار، شهادت						
	انتظار منجی						

فصل	کدهای محوری	سند					مجموع
		شورای عالی	نقشه مهندسی فرهنگی	نقشه جامع علمی	دانشگاه اسلامی	راهنمای هیأت امناء	
۵ مشارکت	گسترش زمینه مشارکت مردم در امور فرهنگی، هنری، علمی و اجتماعی						۵
	حمایت از تعدد، تنوع و آزادی فعالیت‌های فرهنگی						
	افزایش نشاط سیاسی- فرهنگی						
۳ دانشگاه و پژوهش	ارتقای تعامل حوزه و دانشگاه						۳
	تبیین و ترویج نواندیشی با سازماندهی ظرفیت‌های حوزوی و دانشگاهی						
	برقراری ارتباط مستمر حوزه و دانشگاه						

۲.۱.۴ ناسازه میان اسناد با یکدیگر

در عین حال اسناد مختلف نیز در مواردی با یکدیگر تعارض دارند که سبب ایجاد دوگانگی می‌گردد. به عنوان مثال در اسناد شورای عالی به موضوع «تمرکز در سیاست‌گذاری و عدم تمرکز در اجرای سیاست‌ها» به صراحت اشاره شده است، با این حال یکی از موضوعاتی که در حیطه اختیارات هیئت امناء قرار گرفته است، سیاست‌گذاری در حوزه فرهنگ می‌باشد. بدین ترتیب جایگاه هیئت امناء در این حوزه دچار دوگانگی گردیده است که سبب عدم ورود هیئت امناء به این بخش در بسیاری از دانشگاه‌ها گردیده است. از سوی دیگر تأکید سند سیاست فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی بر تربیت انسان ارزشی می‌باشد و توجه اندکی به خلاقیت آنها شده است. با این حال در اسناد دیگر همچون نقشه جامع علمی کشور توجه به انسان ارزشی صرفاً در حد تیتروار بیان اهداف باقی مانده است و چندین بند مرتبط با آن نیز که در خصوص کنترل ارزش‌های نقیض می‌باشد، چندان مورد توجه قرار نگرفته است. در نقشه جامع علمی کشور به انسان خلاق توجه بیشتری گردیده و موارد مختلف به صورت جزئی‌تر مورد کنکاش و بررسی قرار گرفته است.

۲.۴ ناسازه‌های کارکردی

از نظر محتوای اسنادی که با اهداف کلی دانشگاه به مثابه توسعه فرهنگی تدوین شده‌اند، سه ناسازواره تشخیص داده شدند: ناسازه اسناد با نیازهای دانشجویان، ناسازه اسناد با انسان آکادمیک و ناسازه اهداف و ابزارها.

۱.۲.۴ ناسازه نیازهای دانشجویان

یکی از ناسازه‌های کارکردی سیاست‌های آموزش عالی را می‌توان عدم هم‌خوانی اسناد با نیازهای دانشجویان دانست. در ناسازه اسناد با نیازها و انگیزه‌های دانشجویان، مطالعات نشان می‌دهد اسناد براساس اهداف آرمانی تهیه شده‌اند و به مخاطبان و نیازهای آنها توجه چندانی نشده است. در عین حال در اسناد موجود به اهداف و کارکرد دانشگاه به عنوان یک نهاد مستقل با اهداف و کارکردهای مشخص که در نهایت وظیفه تربیت انسان آکادمیک را دارد، توجه نشده است.

علیرغم لزوم توجه به جامعه هدف در اسناد سیاست فرهنگی، آنچه در کلیه اسناد موجود مربوط به سیاست‌های آموزش عالی مشاهده شده است، نشان می‌دهد در این اسناد به جامعه هدف توجه خاصی نشده است. روح کلی اسناد معطوف به اهداف آرمانی است و پیاده سازی آنها بر دانشجویان از اهمیت شایانی برخوردار می‌باشد، اما در خصوص نحوه تطبیق اهداف اسناد با نیازهای دانشجویان کوششی صورت نگرفته است و حتی نیازهای دانشجویان و انگیزه‌های آنها مورد شناسایی قرار نگرفته و برای آنها برنامه‌ای تهیه نشده است.

۲.۲.۴ ناسازه انسان آکادمیک

از ناسازه‌های دیگری که در اسناد قابل مشاهده بودند، عدم هم‌خوانی سیاست‌های فرهنگی با جامعه‌پذیری انسان آکادمیک در دانشگاه می‌باشد. دانشگاه فضایی است که مهمترین کارکرد آن را می‌توان جامعه‌پذیری دانشجویان به سبک زندگی انسان آکادمیک دانست. اساساً دانشگاه با این رویکرد به وجود آمده است که بتواند نیروهای تربیت کند که پرسشگر بوده و از طریق استدلال و مباحثه بتوانند راه‌ها و افق‌های جدیدی را در زندگی خودشان و دیگران باز نموده و از این طریق به توسعه فرهنگی در زندگی دست یابند. هرچند تربیت دانشجویان و پرورش آنها با سبک زندگی انسان آکادمیک را می‌توان

مهمترین کارکرد دانشگاه دانست، اما آنچه در اسناد مورد توجه قرار گرفته است، انسان ارزشی می‌باشد. انسان آکادمیک که از طریق دستیابی به دانش و خلاقیت فردی خود در جستجوی افقی تازه در جهت پیشرفت و بهبود وضعیت می‌باشد و ابزار وی در این راه پرسشگری است، چندان مورد توجه اسناد فرهنگی قرار نگرفته است، بلکه تربیت افرادی با سبک زندگی خاص و ارزش‌هایی مشخص از مقوله‌هایی بود که در اسناد به آنها اشارات بسیاری شده بود. به همین دلیل برنامه‌های فرهنگی مبتنی بر این سیاست‌ها گاه مخاطبان زیادی در بین دانشجویان پیدا نمی‌کنند و مورد استقبال آنها قرار نمی‌گیرند.

انسان ارزشی و انسان خلاق دو مقوله دیگری بودند که بر آنها تاکید بسیاری شده است. به کارگیری این دو مفهوم در کنار یکدیگر به لحاظ مبانی نظری تناقض‌هایی را به وجود می‌آورد. تربیت انسان خلاق در شرایطی صورت می‌پذیرد که فرد برای پذیرش هر نوع فرضیه و گزاره‌ای آمادگی و انعطاف لازم را داشته باشد. انسان ارزشی که ارزش‌های فرهنگی و اسلامی را درونی ساخته و نسبت به ارزش‌ها متعهد است، نمی‌تواند در مباحث علمی از بی‌طرفی ارزشی برخوردار باشد و به همین دلیل نسبت به مباحث علمی زاویه‌دار بوده و صرفاً به پذیرش مباحثی می‌پردازد که با ارزش‌ها و باورهای وی هماهنگ باشد. این موضوع علاوه بر اینکه به نوعی فضای کتتری منجر می‌گردد، فهم و نگرش افراد را در یک مسیر از قبل تعیین شده هدایت می‌کند که می‌تواند با هنجارهای علمی و دانشگاهی در تعارض باشد.

۳.۲.۴ ناسازۀ اهداف و ابزارها

عدم هم‌خوانی اهداف و ابزارها یکی از مهمترین ناسازه‌های اسناد سیاست فرهنگی در آموزش عالی می‌باشد. در ناسازۀ اهداف و ابزارها نشان داده می‌شود که اهداف ارزشی مورد نظر اسناد با ابزارهای معرفی شده تطابق نداشته و حتی ابزارهای متناسبی به منظور دستیابی به اهداف ارزشی اسناد مشخص نگردیده است. در سندهای مورد مطالعه اهداف به صورت کاملاً آرمانی و براساس ارزش‌های والا تعریف گردیده‌اند، اما یا ابزارهای متناسبی جهت دستیابی به آن اهداف مشخص نشده است و یا ابزارهایی که مشخص شده‌اند، به دلیل تناقض‌های فرمی و همچنین تفاوت‌های محتوایی به گونه‌ای می‌باشند که امکان دستیابی به آن اهداف از طریق این ابزارها ممکن نیست.

به عنوان مثال در سند شورای عالی انقلاب فرهنگی، اهداف کاملاً آرمانی توجه به استقلال فرهنگی، تقویت ارزش‌های اسلامی از مهمترین محورهای این سند به شمار می‌آیند، اما در بخش ابزارها موضوعاتی از جمله اولویت دادن به کودکان و نوجوانان، اولویت دادن به کشورهای اسلامی، حمایت مادی و معنوی از فعالیتهای فرهنگی، افزایش ظرفیت مراکز فرهنگی، آموزش مدیران فرهنگ و هنر، تجهیز کتابخانه‌های عمومی، حمایت قانونی از آثار هنری، پژوهش در فرهنگ عامه و گویش‌های مختلف و ذکر تاریخ هجری در مورد حوادث جهان اسلام و ایران پس از اسلام مطرح شده که این موارد می‌توانست برای هر هدف دیگری هم مطرح شود و رابطه ضروری با تحقق دو هدف متعالی مطرح شده ندارند.

۵. نتیجه‌گیری

علیرغم نگارش اسناد مختلف سیاست فرهنگی در حوزه آموزش عالی، تحقیقات نشان می‌دهد این اسناد در تحقق اهدافی که دنبال کرده‌اند، توفیق چندانی نداشته‌اند. متخصصان از منظرهای مختلف به بررسی این موضوع پرداخته و دلایل متفاوتی را برای عدم توفیق اسناد سیاست‌های فرهنگی عنوان نموده‌اند. برخی بر آرمانی و ایدئولوژیک بودن آن تأکید نموده‌اند و برخی دیگر شکاف میان سیاست‌ها و اجرای آن را عامل اصلی می‌دانند. با این حال در این مقاله ناسازها و تناقض‌های موجود در متن سیاست‌های فرهنگی مورد توجه قرار گرفت.

در پاسخ به این پرسش که ناسازگاری‌ها در حوزه سیاست‌گذاری فرهنگی در آموزش عالی ایران کدامند، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد ناسازهای موجود در اسناد را می‌توان به دو ناسازه نظری و ناسازه کارکردی تقسیم نمود. ناسازه نظری به تناقض‌های سیاست‌های فرهنگی در درون خود سیاست‌ها و محتوای آنها ارجاع دارد. این ناسازه از نظر محتوای درون‌اسنادی در اسناد فرهنگی آموزش عالی را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: ناسازه‌های درون‌سندی، ناسازه میان اسناد. از سوی دیگر ناسازه کارکردی به تناقض میان سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی در اسناد و کارکرد دانشگاه به مثابه توسعه فرهنگی اشاره می‌کند. ناسازه کارکردی شناسایی شده در سه نوع قابل دسته‌بندی می‌باشند: ناسازه اهداف و ابزارها، ناسازه اسناد با نیازهای دانشجویان و ناسازه اسناد با انسان آکادمیک.

مقوله‌های فرهنگی استخراج شده از اسناد سیاست فرهنگی علاوه بر آنکه از نظر کارکردی با نهاد دانشگاه ناهم‌خوانی‌هایی دارند، به لحاظ نظری نیز ناهماهنگی‌هایی در آنها دیده می‌شود. مطابق اسناد سیاست فرهنگی، دانشگاه به عنوان ابزاری در جهت استقرار ارزش‌های فرهنگی معین در نظر گرفته شده است، در صورتی که اقتضای کارکرد علمی دانشگاه این است که جامعه‌پذیری دانشجویان متناسب با ایفای نقش انسان آکادمیک باشد. به همین نسبت سیاست‌های فرهنگی در حالی که از یکسو در جهت استقرار ارزش‌های اسلامی با استقلال فرهنگی و صدور اسلامی جهت تربیت انسان ارزشی است، از سوی دیگر در چارچوب کلی دانشگاه برای خلاقیت دانشجویان نیز هست و اینها در مواردی با هم در تعارض قرار می‌گیرند. دوگانه انسان ارزشی - انسان خلاق که یکی از مهمترین ناسازه‌های سیاست فرهنگی در آموزش عالی است، نشان‌دهنده نوعی التقاط در نگرش‌های مختلف است که به دلیل عدم انسجام در مبانی فکری امکان دستیابی به اهداف تعیین شده دشوار می‌شود.

در پاسخ به این سوال که آیا در بین سیاست‌های فرهنگی در آموزش عالی ایران همسویی وجود داشته یا اثر بخشی آنها پراکنده و متضاد است، یافته‌های مقاله نشان دادند که در فرایند نگارش نهایی اسناد، نظرات مختلف به صورت حداکثری در سند گنجانده شده است که همین امر زمینه بروز التقاط و دوگانگی را به وجود آورده است. یکی از مهمترین پیامدهای این دوگانگی تفسیر آنها به صورت‌های متفاوت است. به دلیل امکان تفسیرهای متعدد از یک متن واحد، مدیران مختلف متناسب با نظرات و سلیقه‌ای خود می‌توانند بر تفسیر مورد نظر خود تاکید نمایند که این موضوع راه را بر تفسیرهای مختلف و اعمال آن به صورت‌های متفاوت باز می‌گذارد که این امر به از بین رفتن موضوعیت اسناد و در نهایت ناکارآمدی آنها منجر می‌گردد. در عمل هر گروهی که مدیریت را برعهده می‌گیرد، می‌تواند با نادیده گرفتن دیگر قسمت‌های اسناد، بر آن بخشی از اسناد تکیه کند که نظرات وی را تأمین می‌نماید. بدین ترتیب نقشه راه نه در اسناد، بلکه در روابط قدرت و مناسبات عملی میدان تعیین می‌گردد.

بنابراین، ناسازه‌های موجود در اسناد سیاست‌گذاری فرهنگی که ملاحظه شد، باعث می‌شود، سیاست‌ها به سختی عملیاتی شوند و در اجرا با مشکل مواجه می‌شوند. تلاش در راستای اجرای سیاست‌های نامتجانس فرهنگی، هزینه‌های مادی و معنوی سنگینی به بار می‌آورد و فشار روانی زیادی برای همه کنشگران فرهنگی اعم از؛ دانشجویان، اساتید،

کارکنان و سیاست‌گذاران ایجاد می‌کند و در نهایت نیز، نظام آموزش عالی نمی‌تواند به اهداف خود در زمینه‌ی فرهنگی دست یابد.

از نهادهای سیاست‌گذار در امور فرهنگی دانشگاهی انتظار می‌رود در امر سیاست‌گذاری فرهنگی به مقتضیات کارکردی و هنجاری میدان علم توجه کنند زیرا بی‌توجهی به این اقتضائات هم برنامه‌های فرهنگی را غیرموثر و ناکارآمد می‌کند و هم به کارکرد علمی دانشگاه لطمه می‌زند. لازم است سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی، با شرایط واقعی آموزش عالی هماهنگی و هم‌سویی داشته باشند و فاصله‌ی مشهودی بین سیاست‌ها و شرایط کنونی آموزش عالی به چشم نخورد، سیاست‌های برخاسته از وضعیت، نیازها، تقاضاها، محدودیت‌ها، امکانات و گوناگونی‌های آموزش عالی را در خود جای داده باشند و متناسب با آن‌ها تدوین شوند، چرا که این امر می‌تواند علاوه بر تسهیل در اجرای آن‌ها، تناسب و هم‌سویی سیاست‌ها با یکدیگر را نیز افزایش دهد.

کتاب‌نامه

- اندرواژ، فاطمه (۱۳۹۵). برنامه‌های فرهنگی دانشگاه خوارزمی از نگاه دانشجویان و مطلعین تاثیر گذار در امور فرهنگی دانشگاه. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه خوارزمی.
- ابطحی، سید مصطفی. الزامات سیاست‌گذاری فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه مطالعات میان فرهنگی (۷۱-۹۸) سال نهم، شماره ۲۱-۹۳.
- باروت‌کوب‌زاده، مجید (۱۳۹۰). سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌های کشور: مطالعه موردی دولت‌های هفتم و نهم جمهوری اسلامی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علم و فرهنگ: تهران.
- بوردیو، پیر (۱۳۹۶) انسان آکادمیک، ترجمه علیرضا کاویانی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- پورعلی، سعید، فیرحی، داود (۱۳۹۴). تحلیل گفتمانی سیاست‌گذاری فرهنگی دولت نهم و دهم جمهوری اسلامی ایران در حوزه آموزش عالی، فصلنامه علمی-پژوهشی سیاست‌گذاری عمومی، ۱(۴).
- جاکوبسن، ارنست ای (۱۳۹۷). مقاله «وظایف و تعهدات آموزش عالی در قبال نظم اجتماعی». در کتاب مسئولیت اخلاقی دانشگاه. اثر پاتریشیا ام کینگ، ماتیو جی مایه‌یو و مک آلروی. ترجمه آریا متین و بحیرایی. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی. جمهوری اسلامی ایران در حوزه آموزش عالی. ۱(۴): ۱-۱۲۱.

ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در ... (لیلی آریان‌پور و دیگران) ۳۱

- جانسون، لزلی (۱۳۷۸) منتقدان فرهنگ، ترجمه ضیاء موحد. تهران. طرح نو.
- جواهری، فاطمه (۱۳۹۷). سیاست‌های فرهنگی در دانشگاه‌های دولتی ایران ۱۳۵۷-۱۳۹۵، تهران، دفتر سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی و اجتماعی وزرات علوم، تحقیقات و فناوری.
- جواهری، فاطمه، جلالی، سید یاسر (۱۴۰۰). ناسازه‌های سیاست‌گذاری فرهنگی در ایران، پیشنهاد یک مدل مطالعاتی، فصلنامه علمی مطالعات فرهنگ ارتباطات، ۵۳(۲۲).
- حسن زاده بارانی کرد، سودابه. مقارزاده، فاطمه. (۱۳۹۵). سیاست‌گذاری آموزش عالی: تأکید بر بعد فرهنگی یا بعد اقتصادی؟، کنگره ملی آموزش عالی، انجمن ملی آموزش عالی ایران، دوره ۱.
- خانیک، هادی (۱۳۸۳). تحولات نوین اجتماعی و سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌ها، دایره المعارف عالی، زیر نظر نادرقلی قورچیان و همکاران، تهران، بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.
- رحمانی، جبار (۱۳۹۳). سیاست‌گذاری فرهنگی و آموزش عالی. پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- سلیمانی قره گل، هادی (۱۳۹۵). تحلیل نهادی سیاست‌گذاری فرهنگی و اجتماعی در دانشگاه‌ها؛ با تأکید بر معاونت فرهنگی و اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- سیاست‌ها و موضوعات راهبردی در هیئت‌های امنای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، پژوهشی و فناوری ابلاغی وزیر علوم، تحقیقات و فناوری- شهریور ۱۳۹۵
- سیدمن، استیون (۱۳۸۶). کشاکش آراء در جامعه‌شناسی، ترجمه: هادی جلیلی، تهران: نشر نی.
- شریفی، سیدعلیرضا، فاضلی، عبدالرضا (۱۳۹۱). واکاوی سیاست‌گذاری فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران (آسیب‌ها و راهبردها)، فصلنامه مجلس و راهبرد، ۱۹(۶۹).
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۱). اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- فاتحی، سمیه (۱۳۹۴). تحلیل گفتمان سیاست‌های فرهنگی دانشگاه‌ها در ایران: صورتبندی گفتمانی مواجهه علم و فرهنگ، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۲). بررسی تطبیقی فرهنگ دانشگاهی ایران و بریتانیا نامه انسان‌شناسی، دوره اول. شماره ۳، ۹۳-۱۳۲.
- فاضلی، نعمت‌الله (۱۳۸۷). فرهنگ و دانشگاه، تهران: نشر ثالث.
- فاضلی، نعمت‌الله. قلیچ، مرتضی (۱۳۹۴). نگرشی نو به سیاست فرهنگی: سیاست فرهنگی از دیدگاه مطالعات فرهنگی، تهران: انتشارات تیسرا.
- فاضلی، نعمت‌اله (۱۳۹۷). مسئله سیاست فرهنگی دانشگاهی (چیستی، چرایی و چگونگی آن در ایران معاصر)، مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.

- فراس‌تخواه، مقصود. (۱۳۸۹). دانشگاه و آموزش عالی، منظرهای جهانی و مسأله‌های ایرانی. تهران: نشرنی.
- فراس‌تخواه، مقصود (۱۳۹۶). گاه و بی‌گاهی دانشگاه در ایران: مباحثی نو و انتقادی در باب دانشگاه پژوهی، مطالعات علم و آموزش عالی. تهران: نشرآگه.
- فطانت‌فرد حقیقی، میلاد، زین‌آبادی، حسن رضا، آراسته، حمیدرضا، نوه ابراهیم، حمیدرضا. (۱۴۰۰). طراحی الگوی حکمرانی مطلوب در نظام آموزش عالی، فصلنامه علمی مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۱۱(۳۸).
- فلیک، اووه (۱۳۹۳). در آمدی بر تحقیق کیفی، ترجمه هادی جلیلی. چاپ هفتم، تهران، نشر نی.
- قانع‌راد، محمد امین (۱۳۹۳). دانشگاه؛ خادم فرهنگ یا کارگزار اقتصاد. تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- قانع‌راد، محمد امین (۱۳۹۶). نخبگان دانش؛ مشارکت یا مهاجرت؟ تهران. چاپ اول. پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- قورچیان، نادرقلی. احمدی رضایی، حسین. (۱۳۹۳). حکمرانی دانشگاه‌های تراز جهانی؛ ضرورت یا نیاز به بررسی حکمرانی در دانشگاه‌های تراز جهانی، فصلنامه آینده پژوهی مدیریت، ۲۵(۱۰۰)، ۲۳-۳۴.
- قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، مصوب ۱۳۸۳/۰۵/۱۸ مجلس شورای اسلامی، در سایت <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/94172>
- نقشه مهندسی فرهنگی کشور (۱۳۹۲) تهران، دبیرخانه شورای انقلاب فرهنگی.
- نقشه جامع علمی کشور، مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۸۹، در سایت <https://ut.ac.ir/>
- لوئیس، هری (۲۰۰۵). نگاهی انتقادی به دانشگاه هاروارد، ترجمه مرتضی مردیها، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی. (۱۳۹۵).
- مرشدی، ابوالفضل. خلیج، حسین. (۱۳۹۱). ارزیابی سیاست‌های فرهنگی آموزش عالی کشور: کثرت در وحدت فرهنگی/ همزیستی فرهنگ علمی و دینی. برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۵(۱۴)، ۱۰۷-۱۴۴.
- یودیس، جورج و میلر، توبی (۱۳۸۹). سیاست فرهنگی، ترجمه مرتضی قلیچ و نعمت‌الله فاضلی، نشر دانشگاه امام صادق.